

Абдыкерим Муратов

ҮЧ ЖҮЗ ЖАҢЫЛМАЧ

(балдар үчүн)

Бишкек – 2014

УДК.....

ББК.....

М.....

Муратов Абдыкерим

М Үч жүз жаңылмач: балдар үчүн. – Б.: «Айат», 2014. –
..... б.

ISBN 978-9967-16-

Бул жыйнакка кирген жаңылмачтар тил жатыктыруу, кыргыз тилин тереңирээк өздөштүрүү үчүн балдарга жардам берет. Китеп ошондой эле балдар менен иштеген мугалимдерге, тарбиячыларга, алардын ата-энелерине, жалпы эле адабиятка кызыгуучуларга арналат.

Эскертүү:

Автор менен байланыш: телефондор – 0778005511

Эл. почта: bashredaktor@mail.ru

М.....

УДК.....

ББК.....

ISBN 978-9967-16-

© Муратов А., 2014

Адегенде айтар сөз

Жаңылмачтар – эл арасында көп кылымдар бою айтылып келет. Көбүнчө ал балдарга ылайыкталат.

Жаңылмачтар – оозеки адабиятта да, жазма адабиятта да кездешет.

Жаңылмачтар – куюлуштурулган, уйкаштырылган, бири-бирине окшош, же кайра-кайра кайталанган сөздөрдүн курамы.

Жаңылмачтарда башкы максат – бирөөнүн айткан сөздөрүн дал өзүндөй кылып кайталоо. Ал эми аларды кайталоо оңой эмес, атайын жаңылып калуу үчүн ылайыктуу сөздөр тандалат.

Байыркы доорлордон тартып эле жаңылмачтар бат сүйлөшүүгө, кеп токуу өнөрүн өркүндөтүүгө кызмат кылган. Сөздү куюлуштуруп айткан чечендер ар кандай жаңылтуу багытындагы тексттер айтылса да, жаңылбай кайталап бере алышкан. Мындай чыгармаларда сөздөр көбүнчө уйкашып, үндөшүп келет. Жалпы тексттин мааниси, ою анча болбосо да, башка бирөөлөрдүн кайталап айтуусуна кыйын болсо болду, жаңылмач өз кызматын аткарган болот. Андыктан мындай чыгармаларда маани эмес, жаңылтуу башкы орунга чыгат.

Жаңылмачты бирөө башкаларга айтат, а башка бирөө аны дал өзүндөй кылып кайталап берүүгө тийиш. Демек ал – мелдеш, эске сактап калуу, бат айтуу, тез сүйлөө, жаңылбоо, тилди жатыктыруу үчүн мелдеш.

Жаңылмачтар бат сүйлөшүүгө, тилди өстүрүүгө жана жатыктырууга көмөктөшөт, чечендиктин өсүшүнө, сөздүн угумдуу болушуна жардам берет. Жаңылмачтар айрыкча балдардын сүйлөө речин жатыктыруучу, өстүрүүчү милдет

өтөйт. Алардагы сөздөр, сүйлөмдөр ар дайым уйкашып келет да, айрыкча тыбыш жана муундардын үндөштүгү күчтүү болот, угарманды жаңылтуу максаты коюлат.

Жаңылмачтардын педагогикалык таасир этүү абалы төмөнкүчө: балдарга улуу кишилер тарабынан же бири-не башка бири тарабынан адегенде жай, түшүнүктүү кылып тексттер айтылат. Аны угуп тургандар сөз кошпой, же сөздү кыскартпай, кайталап, жаңылбай, так айтып берүүгө тийиш. Жаңылмачтарды «жаңылтмалар», «бат айтмалар» деп айтышканы да ошондон. Көп балдар жаңылып туура эмес айтышат, ошондо угуп тургандар аны күлкүгө алат, намыстанган тигил бала дагы бир жолу жаңылмачтын туурасын айтып берүүсүн өтүнөт, анан баланын көңүл буруусу сөздөрдүн маанилерине, орун тартибине, уйкаштыгына ж.б. нерселерге багытталат. Ошентип акыры эгер зээни болсо, дээринде болсо угуп тургандар тигил жаңылмачты жаңылбай айтып берүүгө жетишет. Ошон үчүн анда балдардын ой жүгүртүүсү, сөз байлыктары, тилдин грамматикалык мыйзамдарын жөнөкөй болсо да туура түшүнүүсү, кеп маданияты кенен болушу талап кылынат. Бала ошондой даражага жетемин деп аракеттенип, чөйрөнүн таасиринен тапкычтыгы өсүп, тили жатыгат.

Наристе 1-2 жашар кезде, анын тили чыга баштаганда, ар кандай сөздөрдү «эжелеп» айтып, окшоштуруп сүйлөп, чоңдорду туурап, аларды кайталап, ушундай бир аракеттенүү, изденүү процессинде болот. Бул абал болсо бала үчүн белгилүү даражада анын өз курагына жараша чыгармачылык изденүүсү. Ошол изденүүсүн натыйжалуу жана таасирдүү кылуу үчүн ал билбей жаткан сөздөрдү кайра-кайра кайталатуу, сөздөрдү айтууга тилин эп келтирүү керек болот. Бул өзүнчө педагогикалык, психологиялык, лингвистикалык процесс катары ата-энени, тарбиячыны башка адамдарды кыйла эле түйшүккө салган. Мына ушул процессте жардамчы катары жаңылмачтар келип чыккан. Негизги

жаңылмачтардын жасалышын мындайча бир нече формада карасак болот.

1. Айтылышы татаал, сингармонизм законуна баш ийген биздин тил үчүн бир нече мүчөлөрдүн кошоктолуп айтылышы керек болот («Жаш кайышты токмок-то-ш-по-й-суз-дар-бы, жаш бүркүттү томого-ло-ш-по-й-суз-дар-бы»). Мында биринчи саптын соңундагы «токмок» деген сөзгө жети мүчөнүн уланышы жана экинчи сапта «токмокко» уйкаш «томого» деген сөзгө биринчи саптагы муундардын кайра кайталанышы ошол сөздү айтууда татаалдыкты жаратып жаңылмачты түзүүдө.

2. Бир эле сөздүн кайра-кайра кайталанышы да жаңылтуу максатында атайын пайдаланылат («Бир ак чымчык, эки ак чымчык, үч ак чымчык, төрт ак чымчык...»).

3. Уйкаштыктардын табыштык жактан өтө эле жакындыгы жана кайталанып келиши да жаңылмачтарды жаратат («Бул кайсы оозу май тайлак, бул кайдагы сары май бал каймак, бул оозанган оозу май тайлак, бул сур сары май бал каймак» ж.б.).

Дагы башка түрлөрү кездешет, анын баарын ачып берүү милдети биздин ишке кирбейт, алар өзүнчө чоң изилдөөгө муктаж. Негизи кээде жөнөкөй эле бир сүйлөшүп отурганда жаңылмач сыяктуу кайталоого татаал сөз курулмалары кездешип калат. Өзгөчө чечендердин кебинде мындайлар көп айтылат. Балдарды чечендикке үйрөтүүнүн, тарбиялоонун да башкы мектеби жаңылмачтар болгон. Айрым тилди мыкты билген адамдар атайын жаңылмачтарды чыгарып, аларды эл арасына таратып турган.

Жаңылмачтар жалаң эле балдардын тилин өстүрүү милдетин аркалайт десек, алардын маанисин төмөндөткөн болобуз, жаңылмач угуу жана айтуу процессинде балдардын дүйнө таануусу да өркүндөп, сөз менен иштөөдөгү, сүйлөөдөгү, жалпы эле кооздукту түшүнүүдөгү эстетикалык табити жогорулаган, сөздү издеп табуу, угуу жана кай-

талоо, саптарды кураштырып ыр формасына салуу маданияты калыптанган, жалпы акыл-эсинин өсүшүнө да бул жанр түрткү берген.

Биздин бул жыйнактагы жаңылмачтар практикалык иш аракеттерден улам жазылган. Окутуу орус тилинде жүргүзүлгөн мектептер үчүн кыргыз адабиятынан окуу китептерин жазууда балдар айтуудан кыйналган «ө», «ү», «ң» тыбыштарын туура үйрөтүү үчүн жаңылмачтар аябай керек болуп, биз ушул жаңылмачтарды жазып чыгып, аларды окуу китептерине киргизгенбиз. Бул ыкма өз майнабын бир кыйла бергендигин көрүп жүрөбүз. Андыктан ошол окуу китептери үчүн жазылган жаңылмачтарды жыйнап, колуңардагы китепке киргизүүнү ылайык таптык.

Жаңылмачтар оор-жеңилине, тематикасына карай эмес, биринчи сабынын биринчи сөздөрүнүн алфавиттеги ордуна карай жайгаштырылды

ЖАҢЫЛБАЙ АЙТ, ҮЧ ЖҮЗ ЖАҢЫЛМАЧ

А

1

«Ашың болбосо да, кашың болсо»,
Кашың да болсо, ашың да болсо.
Ашың да болсо, кашың да болсо,
Кашыңды да, ашыңды да,
Кабаттап берип эле койсо.

2

«Ал» да, «тын» деген «алтын» дейт.
Алтынды ал да, тын дейт.
Адам алтын, алтын, алтын дейт.
Алтын адамды жейт.
Адамды алтын жейби,
Алтын адам жегич дейби?

3

Азан айткан Алтыбай,
Ай чыкканда жартылай,
Азан айтат Алтыбай.
Алты ай болду Алтыбай,
Азан айтат калтырбай.

4

Азанда асылган казан кайнадыбы,
Казанга салынган эт таза кайнадыбы?
Үстүнө чыккан кара чийкөбүк,
Кара казандын каймагыбы?

5

Азиздин катасын атасы табат,
Атасынын бадасын Азизи багат.
Атасы үчүн Азизи азизби,
Азизи үчүн атасы азизби?

6

Ай, ак кеме, ак кеме,
Ак кеме келер бат эле.
Бат эле келсе ак кеме,
Ак кеме келди бат дебе.

7

Айперинин чоң энеси Акчолпон,
Айперини таап келди чоң жолдон.
Айперини таппаганда чоң жолдон,
Айпериси коркуп калмак койлордон.

8

Айсулууну айдай сулуу кыз дешет,
Айдай сулуу кызды Айсулуу дешет.
Айсулуу айдай сулуу кызбы,
Ай Айсулуудан да сулуубу?

9

Ак карганын карасын кара,
Кара карганын агын кара.
Агына кара жарашпайт экен,
Карага ак жарашат бекен?

10

Ак көгүчкөн,
Көк көгүчкөн,
Ак көгүчкөнгө көрүшкөн.
Көк көгүчкөн,
Көк көгүчкөнгө көрүшкөн.
Ак көгүчкөн,
Ак көгүчкөн көк көгүчкөнгө көрүштүбү?
Көк көгүчкөн ак көгүчкөнгө көрүштүбү?

11

Ак куш – аппак куш,
Ак куштун аппагына айранмын.
Ак куштун аппактыгы актыгындай айрандын.

12

Ак сакалдуу аксакал,
Сакалынын агын ай.
Аксакалдын ак сакалын абайлап,
Сакалынын агын ал.

13

Ак сүт,
Ынак сүт,
Төгүлдү бүт.
Сүттүн агын,
Сүттүн ынагын,
Эми эртең күт.
Сүттүн агынан,
Сүттүн ынагынан,
Бүгүн үмүтүнү үз.

14

Ак улактын кулагын кара,
Ак улактын кулагы – кара.
Кулагы кара ак улак,
Караны кайдан тапты бу чунак?

15

Ак-Жардагы ак карга,
Көк-Жардагы көк карга.
Көк карга менен ак карга,
Көмүлүштү көп карга.
Ак-Жарда калды көк карга,
Көк-Жарда калды ак карга.

16

Ала улагымдын туягында аласы,
Ала улагымдын кулагынын тазасы ай.
Ала улагымдын туягынын аласы ай.
Ала улагымдын туяктарын, кулактарын карачы ай.

17

Ала-була балык алабуга¹,
Алабуга балык болот бекен Ала-Бука сууда?
Ала-була балык алабуга,
Алабуга балык болбойт экен Ала-Бука сууда.

18

Аластаганга Арчалынын арчасынан ал,
Ага анан Абдырахмандын адырашманын сал.
Абдырахмандын адырашманы
Арчалынын арчасындай болобу?

¹Алабуга – балыктын түрү (форель)

Арчалынын арчасы
Абдырахмандын адырашманынын орду толобу?

19

Алтын алды үч бала,
Алтыдан алды үч бала.
Алтыдан алган балдардын,
Алтындарын карагын.
Алтыдан алган алтынды,
Алдыңа алып кармагын.

20

Арыкчылар – чарыкчандар,
Чөпчүлөр – чалгычандар,
Чийнечилер – чийнечендер,
Келатышат жогортодон.
Чарыктарын, чалгыларын,
чийнелерин жоготкондор,
Арыкчылар, чөпчүлөр,
чийнечилер окшошкондор.

21

Асан Үсөндөн үч мүнөт эрте төрөлдү,
Үсөн Асандан үч мүнөт кеч төрөлдү,
Асан чоңбу?
Үсөн чоңбу?
Чоңу Асанбы?
Чоңу Үсөнбү?

22

Асманда ак булут,
Асманда туруп,

Карарып-карарып барып,
Мөндүрүн төктү уруп,
Жамгырын төктү куюп.

23

Асманда жүз көгүчкөн,
Бөлүнүшүп үч-үчтөн,
Учуп өттү үстүбүздөн.
Үстүбүздөн өткөн жүз көгүчкөн,
Бөлүнүптүр үч-үчтөн.

24

Асманда жылдыз көппү,
Жерде кыргыз көппү?
Жылдыз кыргыздарбы?
Кыргыздар жылдыздарбы?
Жылдыздын жарыгы кыргызга тиер,
Кыргыздын жарыгы жылдызга тиер.
Кыргыз жылдызды сүйөт,
Жылдыз кыргызга күйөт.

25

Асмандан Ай агылдыбы,
Ай жай агылдыбы?
Жай агылган Ай,
Асманды айлана алдыбы?

26

Асмандан кар түштү,
Кар ак түштү,
Кар бат түштү,
Кар шамалга учту,

Кар карганы үшүттү,
Балдар карды күттү.

27

Ат-Башыдан аттын айкелин көрдүм,
Ат-Башыдагы аттын айкелине чөгөлөдүм.
Аттын айкели башы менен экен,
Аттын башына эми кантип жетем,
Андан көрө Ат-Башыга кетем.

28

Ачуу тийген күн жаман дешет,
Ачуу чыккан үн жаман дешет.
Күн жаман болсо үн жаман болобу?
Үн жаман болсо күн жаман болобу?
Ачуу тийген күн жакшыбы?
Ачуу чыккан үн жакшыбы?

29

Аш катыкты,
Аяш катып.
Аш катыксыз,
Баш катып.
Аш катыксыз аш катып,
Ашсыз калдык таш катып.

30

Аш турса, ишке бар дейсиң,
Иш турса, ашка бар дебейсиң.
Иштесең, аш жейсиң,
Аш жесең, иштейсиң,

Иштесең, анан аш жейсиң,
Сен болсо иштебей эле аш дейсиң.

31

Аюунун таюусу дайын,
Аюунун таюусу дайын болсо,
Тайыган аюуну шиш таштар саюусу дайын.
Тайыган аюуну шиш таштар сайса,
Аюунун терисин ташка жаюусу дайын.

Б

32

Базардагы баланын бети кара,
Бети кара баланын эти кана?
Базардагы баланы көргөм жана,
Бети кара жоголду кайра кайда?

33

Базардан Базарбай базарлык алды,
Базарбайдын базарлыгын
базардан Базаргүл алды,
Базаргүл Базарбайдын
базардан алган базарлыгын
балдарына алып барды.

34

Базардан беш бала келет,
Бешөөсү беш башка келет.
Бекиште – бейалма,
Бакышта – ак алма,
Сакышта – сай алма,

Бопушта – боз алма,
Чокушта – чоң алма,
Беш баланын бешөөсү,
Алма сатпайт экөөсү.

35

Байтал бээнин бал кымыз,
Бишкектеп бышылган май кымыз.
Бал кымыз өзү – май кымыз,
Май айда кымыз – май кымыз,
Бал кымыз кылган бай кыргыз.

36

Бак – шагы менен бак,
Шак – багы менен шат.
Шаттуу бактын шагы көп,
Шактуу бактын баары көп.

37

Бакатеректин² түбүнө бака келет,
Бакага терек керек, бакатерекке бака да керек,
Ошон үчүн бака бакатерекке келүүчү болгон дешет.

38

Бакыткелди – бат келди,
Бат келди Бакыткелди.
Бакыткелди бакытты алып келди,
Бакыт Бакыткелдини алып келди.

²Бакатерек – дарактын бир түрү

39

Балапан баскан бадалдагы бактекти жамандар көрөт,
Балапан баскан бадалдагы бактекти жамандар көрсө,
Балапан баскан бадалдагы бактегиң жамандан учат,
Балапан баскан бадалдагы бактегиң жамандан учса,
Балапан баскан бадалдагы бактектин балапаны өлөт.

40

Балык кайыкка тийди,
Кайырмак балыкты илди.
Балык «жаным, ий» деп ийди,
Балыкты кайыкчы билди,
Балык кайыкчыны билди.

41

Батперегим бат келет деп мактанды эле Баткенбек
Батпереги чынында эле бат келмек
Бат келатып жиби үзүлүп батперек
Баркы кетти баатыр деген Баткенбек.

42

Башына ак кийген,
Башына таш кирген,
Баланын башына,
Бешилик тийген.

43

Башыңдагы калпагың,
Тиги отурган талпагың.
Калпакты талпак кылбагың,
Талпакты калпак кылбагың.

Калпак талпак болчубу?
Талпакты калпактын ордуна койчубу?

44

Бегиш менен эңиште,
Бегиш жеңет эңиште.
Келдиш менен тебиште,
Келдиш жеңет тебиште.
Келдиш келип эңишсе,
Бегиш келип тебишсе,
Мен жеңмекмин эңиште,
Бегиш жеңмек тебиште.

45

Бедедеги бөдөнө,
Беленденди жөнөөгө,
Беленденген бедедеги бөдөнө,
Башын байлап бербесе экен бирөөгө.

46

Бейалма³ жейсиңби, же алма жейсиңби,
Же алма дейсиңби, бейалма дейсиңби?
Алманы билгениң менен,
Бейалманы биле бербейт беймсиң?

47

Бекташ – акиташчы,
Акиташты Бекташ акташчы.
Акиташчы Бекташ акташты,
Акташты Бекташ акташчы.

³Бейалма – жемиш (айва)

48

Бекташ беш таш алды,
Беш таш Бекташка кармалды.
Бекташ беш ташты байкады,
Беш ташты Бекташ кармады.

49

Бекчородо беш короо,
Бектөрөдө беш короо.
Бекчоронун беш короосу,
Бектөрөнүн беш короосу,
Биригип кетти бирөөсү.

50

Белдин үстү белеске,
Белек баатыр келет де.
Белек белдеги белесте,
Берүүчүүсүн берет де.

51

Белес-белес беш бала,
Белестеги беш баланы кара.
Белестеги беш балада,
Белекке келген беш чара.

52

Беш бала «беш» алат,
«Беш» алган беш бала,
Беш алманын жанына барат.
Беш алма «беш» алган беш баланы,
Башына чыгарып алат.

53

Беш бармактап жеген бешбармакты,
Баш бармак менен жеген башкарманы,
Башкара албай башыбыз катты.

54

Беш кара бала,
Беш кара карга.
Кара балдар кара каргаларды көрдү,
Кара каргалар кара балдарга көндү.

55

Беш күн – иш күн,
Иш күн – беш күн,
Беш күн бүтсө, иш күн бүтөт,
Иш күн бүтсө, беш күн бүтөт.
Беш күн – көппү, иш күн – көппү?
Иш күн – көппү, беш күн – көппү?

56

Беш күн иштеп беш айры бөлдүм,
Беш айрыны беш күндө көрдүм,
Беш айрыны беш жерге көмдүм.

57

Беш салааңы кара,
Бешөөнү башынан сана.
Баш бармак – ана,
Ортоңуң – мына,
Сөөмөйүң – ана,
Чыпалагың – мына.

Бешөөнүн төртөөсүн таптык,
Бешөөнүн бешинчисин неге каттык?

58

Беш таш – ак таш,
Бешинчиси – баш таш.
Беш ташка акиташ алышты,
Баш ташты актай салышты.

59

Беш-Терекке беш киши керек,
Беш киши Беш-Терекке келет.
Беш-Теректен беш терек кесиш керек,
Беш теректи Беш-Теректен кесүүгө бербеш керек.

60

Биздин айыл – Ак-Терек,
Ак-Теректе – көп терек,
Ак-Теректе – көк терек,
Көк терек – бизге керек,
Көп терек Ак-Терекке көрк берет.

61

Бийиктеги кийиктин кыйыктыгын кара,
Кыйык кийиктин бийиктигин кара.
Бийиктеги кыйык кийик келмек беле сага,
Келбеген бийиктеги кыйык кийикке бара кал анда.

62

Боёкчунун боёгунун боздугунан,
Боёкчунун боёк билбес баёолугунан,
Балконумду боёкчунун боёгуна боётпостон,
Боёкчунун боёкторун коротпостон,
Боёктобос боёкчуну бошоттурдум.

63

Босогодо босого таяк болбосо,
Босого босогодой болбойбу?
Босого таяктын ордуна башка эле койбойбу?

64

Бөжөңдөгөн бөжөктөр,
Бөжөңдөбөй бөлүнгүлө.
Бөлүнбөй бөжөктөсөңөр,
Бөрүлөр бөктөрүшөт,
Бөжөңдөтпөй жеп тынышат.

65

Бу баланын башынын чачы чала,
Чачы чала баланын башын кара.
Башындагы чачынын карасын кара,
Башындагы чачынын аласын кара,
Чачын дагы алдырбаса уят го таза.

66

Бугунун бугун кара,
Бугунун муңун кара.
Муңдуу бугунун бугун кара,
Бугунун бугун айтайын сага.

67

Бул – булбул,
Булбул – бул.
Бул булбулдун булбулдугун кара,
Бул булбулдун булдурашын сана.

68

Булакты турак кылдым,
Турагым – булак,
Булагым – турак.
Турактын булагы бар,
Булактын улагы бар,
Улак – булактыкы,
Булак – турактыкы.

69

Бурулуш бурулуштан бурулбай,
Бурулуш бурулушсуз бурулду.
Бурулуштан бурулганда Бурулуштун,
Бүт баары бүтүп кетмек жумушунун.

70

Бурулушта бир конуш,
Бир конушта бир кошулуш.
Бир кошулушта бир союш,
Бир союш деген – бир тоюш.

71

Бууган буудай кабым бурулушта буугучунан бузулду,
Бурулушта буугучу бузулуп буудайым бутума чуурулду.

72

Бытпылдыктаган бөдөнө бытпылдыктап,
бытпылдыктап,
Безеленген булбулдун безилдегенин,
Бытпылдыгы менен безелентпей басып кетти.

73

Быштактуу кыштакта,
Кыштакта быштактуу,
Баштыкта быштак бар.
Быштак бар баштыкта,
Кыштактан быштак ал,
Баштыгына кайра сал.

Г

74

Гүлбактын гүлдөрүн көрдүңөрбү,
Гүлбактын гүлдөрүнө көндүңөрбү?
Гүлбактын гүлдөрүн көрбөсөңөр,
Гүлбактын гүлдөрүнө көнбөйсүңөр.

Д

75

Даш казанда аш кайнайт,
Баш казанда таш кайнайт.
Ашказанды аш кыйнайт,
Ашканада таш турбайт.

Ж

76

Жаңгакты Жалал-Абаддан алдым,
Жаңгакка Жалал-Абадга бардым.
Жалал-Абаддан жаңгактуу кайттым,
Жаңгакты Жалал-Абаддан таптым,
Жалал-Абаддан жаңгакты чактым.

77

Жарманы жарымдан карма,
Кармабай жарманы жарымдан,
Жарымын жарманын жоготуп алба.

78

Жатакчылар жатагынын жанында,
Чатакчылар чатагынын шаңында.
Чатакчылар жатакчыларга чатак салып,
Жатакчылар чатакчылардан кетип калып,
Чатакчылар мыш болушту аларын алып.

79

Жезкемпирди тез кетир,
Тез кетирбесең жез кемпир,
Жез тырмагын желпилдетер,
Бир балээни тез келтиртер.

80

Жел боону келе,
Жел боону жоготтуң беле?
Жердеги жел боо жерге оонап,
Желимдей болуп жатпады беле?

81

Жесе дагы май жакшы,
Жебесе да май жакшы,
Жетемин деп май жакты,
Жетим бала тим жатты.
Май жакшы деп ким айтты?
Май жакшысын ким тапты?

82

Жетелешкендер жетелешпегендерди кармагыла,
Жетелешпегендерди жетелешкендер жээрип салбагыла.

83

Жетиген жылдыз жетиден,
Жетидеги Жетимен,
Жети тиши кетилген.

84

Жоргологон жоргонун жорткону неси,
Жоргологон жорго жолдо чын эле жортот дечи,
Жоргологон жоргонун жолунан чыкпагылачы дечи.

85

Жоргосунун торбосу жоголуп,
Торбосуз жорго Жорого жолойбу?
Же торболуу жорго жорголоп,
Жайлоодогу Жолойго жолойбу?

86

Жорунун жоругу жолдо калсын,
Жоболондуу жоругун жоготуп алсын,

Жоболоңдуу жоругун жоготпосо,
Жоголгур жоруң жаныбызга жакындабасын.

87

Жөө жүргөндөр жүгүргөндөргө жетишпейт,
Жөө жүргөндөр жүгүргөндөрдөн өтүп кетишпейт.

88

Жөрмөлөгөн жөжөлөрдү жөжүрөтпөй,
Жөрмөлөбөгөн жөжөлөрдү жөжүрөткүлө.

89

Жууратты шуудуратпа,
Шуудуратсаң жууратты,
Шура эжем шек алып,
Шорубузду кайнатты.

90

Жүзүм, жүзүм жүзүн жуу,
Жүзүн жуусаң түзүн жуу.
Жүзүм жуубай жүзүң жуу.

91

Жүзүмдү бирден жейт,
Мейизди жүздөн жейт.
Жүзүмдү жүздөн жеп,
Мейизди бирден жеп,
Мейизгүл менен Жүзүмканга,
Боло көрбөгүн кеп.

К

92

Кагаздагыларды карабагыла,
Сандарды санабагыла,
Кагаздарды карап,
Сандарды санап,
Санаага батып санаркабагыла.

93

Кайнардыкы – каймак,
Камбардыкы – камкаймак⁴.
Камкаймакты Камбар кармайбы?
Каймакты Кайнар кармайбы?

94

Каныштын камыш үйүн караганы,
Каргалыдан кайын журту кабар алды.
Кабар алган кайын журту Каныштын камыш үйүн,
Кантип ушул үй болсун деп карабады.

95

Кара кыздын агынанбы, багынанбы,
Кара кыз агына багынабы, багына багынабы?
Багына багынган кыз агынанбы?

96

Кара-кулжалыктар кара кулжанын эстелигин коюшту,
Кара-кочкорлуктар кара кочкор кошушту.
Кара кулжанын эстелигине кара кочкор союшту,

⁴камкаймак – сливки

Кара-кулжалыктар кара-кочкорлуктардын
кара кочкорунун этине тоюшту.

97

Карарган кара карагат,
Кара Караматты каратат.
Кара Карамат карарткан карагатты,
Караколго көтөрүп баратат.

98

Карда коён көрүнбөйт экен,
Көрүнбөгөн коён карда билинбейт экен.
Билинбеген коён көрүнбөйт экен,
Көрүнбөгөн коён билинбейт экен.
Көрүнсө коён билет бир элек,
Машаага туура илет бир элек.

99

Карды ачкандар ак карды көрдү,
Карды ачкандарды ак кар көмдү.
Ак кар көмгөн карды ачкандар,
Кар ичинен ак нанды көрдү.

100

Каш менен кабак кабарлашып,
Кабак кашты сактайт,
Каш кабакты барктайт.
Кабаксыз каш кандай болот,
Каш кабакка жандай конот.

101

Кашы калыңдын кабагы калың,
Кабагы калыңдын кашы калың,
Кабакты карагыла кашы барың.

102

Кезек – керек,
Кезек келет.
Керек кезек келет деп,
Кезек күтүп кезерип,
Кетпейбизби безерип.

103

Келаткан биздин Бекен бекен,
Бу Бекен бээ миниптир, ээринде деги бекем бекен?
Бээ минген, ээринде бекем бу биздин Бекен экен.

104

Кеп байлыгы – кең байлык,
Кең байлык – бизге тең байлык.
Кеңбулуңда – кен байлык,
Кең байлыкты карайлык,
Кен байлыкты алайлык.

105

Керегелерди ашташтырдыңарбы,
Ууктарды машташтырдыңарбы?
Отургузгандарды жашташтырдыңарбы?

106

Кийик жеген – кийикот⁵,
Кийикот сиңген – кийик эт,
Кийик этти кийик эт кылган – кийикот.

⁵кийик от – бийик тоодо өскөн дарылык касиети күчтүү, жыттуу чөп

107

Кийикчинин кийикке келип кейигенин көрүп,
Кейикчээлдин кешпирине кейий берип,
Билбей калдык кайберендин этин кандайча жедик?

108

Килемчилер килемдерин саймалашат,
Килемчилер өзөктөрүн жалмалашат.
Өзөктөрүн жалмалаган килемчилер,
Килем согуп мынчалык кайда шашат?

109

Ким биринчи ийинге кирди:
Кашкулак кирдиби?
Баш-кулаксыз шап кулак кирдиби?

110

Ким Күндү көрдү:
Бекишпи,
Чекишпи,
Текишпи,
Күмүшпү,
Күлүшпү?

111

Козучу Козубайдын козусу,
Козубай козунун койчусу.
Козу да, Козубай да бөлүнчү эмес эле,
Карачы,
Козубай да, козу да көрүнбөйт дейби?

112

Кой семиз болсо, козусу – эгиз,
Эгиз козунун энеси – семиз.
Семиз койдун козусу – тегиз,
Тегиз койдун козусу – эгиз,
Ошон үчүн койго от жегиз.

113

Кой, койлугуңду кой,
Койлугуңду койбосоң, ой,
Кечинде биздикинде той.
Келини кайнатасына айтар:
«Ушул койдун эле сой!»

114

Койчууңарды – чай-пай, май-сай койдуңарбы,
Койчулардан кой апкелип сойдуңарбы?
Койчууңарды койбосоңор койчулардан,
Кончууларга койдун тандап болдуңарбы?

115

Кол көтөргөндөр кол көтөрбөгөндөрдү көңүлгө албагыла,
Кол көтөрбөгөндөр кол көтөргөндөрдү бир карагыла.
Кол көтөрбөгөндөр кол көтөргөндөрдү жандагыла,
Кол көтөрбөгөндөр кол көтөргөндөрдөн калбагыла.

116

Коончу Кооман коон үзсө,
Нокотчу⁶ Нооман нокот үзүп,
Кончу Кооман коонунан нокотчу Нооманга берди,
Нокотчу Нооман нокотунан коончу Кооманга берди.

⁶Нокот – дан өсүмдүгү, анын данын тамакка пайдаланат

117

Корозду таажысы койкойтуп көрсөтөт,
Койкойтуп көрсөткөн корозду таажысы.
Таажысы корозду койкойтуп көрсөтөт,
Таажысыз короз койкойбойт беле,
Корозсуз таажы койкоймок беле?

118

Кошко өгүздү кошуп,
Кошоктолгон өгүздү коштоп,
Конок айдаган Конокбай,
Кой айдаган Кожомжар,
Кошой-Коргондон кезигишти пай-пай.

119

Көл үстүндө көгүчкөн,
Көйнөктөрү көгүштөн.
Көгүчкөн менен ушул көл,
Ушул жерден көрүшкөн.
Көйнөктөрүн алмашып,
Көңүлдөрүн бөлүшкөн.

120

Көп көпөлөк көкөлөп өтөт,
Көк көпөлөк көкөлөп өтөт,
Төрт көпөлөк бөлөк өтөт.

121

Көчкөн көчүн көчүрдү,
Көчүргөн көчтү козгоордо,
Коломтодо күйүп аткан,
Көмүрдүн чогуң өчүрдү Көчкөн.

122

Көчкөндөр көчпөгөндөрдү көчкүлө дебеди,
Көчпөгөндөр көчкөндөргө көчөлү дебеди.

123

Кулжуңдаган Кулжабай куржун сөгүп,
Кулжабай сөккөн куржундан курут чыгып,
Курутту Кулжабай кулжуңдап туруп,
Курутчу Курманканга курутун сунуп,
Кулжабай менен Курманкан турушту урушуп.

124

Кумайыктын өзү арык,
Кумайыктын көзү канык.
Өзү арык, көзү канык Кумайык,
Карышкыр качырууга ылайык.

125

Курулуштун жолу – бурулуш,
Бурулуштан кийин эле – курулуш.
Бурулушсуз курулушка жетпейсиң,
Бурулуштан бурулбасаң курулуштан кетпейсиң.

126

Курут – куруду,
Курутту – унут.
Курутту куруттук,
Куруган курутту,
Кантип унуттук?

127

Курутту камышка куруттуңарбы,
Курутту камышка курутпадыңарбы?

128

Куурай куураган,
Куураганына кубангам.
Куураган деген куурайым,
Куураган тура ылайдан.
Куураган куурайды кууратпа деп,
Куурай сурангандыр кудайдан.

129

Күздө жүзүм үздүк,
Жүзүм эле күздүк.
Күздүк жүзүм үздүк,
Жүзүм үздүк жүз күндүк,
Жүзүм жеген жүзүбүзгө күлдүк.

130

Күлкү болгон – түлкү,
Күлкү болбой жүрчү,
Күлкүчүлөргө кулагыңды түрчү.

131

Күндүн кызы – Күмүшай,
Айдын кызы – Алтынай.
Алтынай менен Күмүшай,
Биринен өтүп бири Ай,
Айдай кыздар пай, пай, пай!

132

Күнкарама – күн караба,
Күн караба – күнкарама.
Күнкарама күн карабадан чыккан,
Күн карап күнкарама бышкан.

133

Күүнүн башы – «Камбаркан»,
Күү чыгарган Камбардан,
Калып келген чалдардан,
Эчен-эчен жандардан.
Арабызда Камбар бар,
Ал Камбарда не кам бар?

134

Күүчүнүн күүсүнүн күүлөнүшү,
Күүлөнгөн күүчүнүн күүсүнөн
күүчүнүн күңгүрөнүшү,
Күңгүрөнгөн күүчүнүн күүсүнүн күчүн карачы ай.

135

Кызаргандар кызарбагандарга кызыгышса,
Кызарбагандар кызаргандарга сын тагышса,
Кызаргандар менен кызарбагандар кошулушуп,
Кызыктай кызыл ала болуп калышса.

136

Кызыл анардын данынын карарганын кара,
Кара дандуу анардын кызарганын кара.
Кызыл анардын кара даны жагабы сага,
Же даны кара казыл анар жагабы сага?

137

Кызыл аяк⁷ бул – таяк,
Таяк – кызыл аяк.
Таяктан кызыл аяк кылалы,
Кызыл аякты таяктан кылалы.

138

Кызыл көйнөк кийген кыз Кыздаркан,
Кызыл мончок таккан кыз да Кыздаркан.
Кыздаркан кызыл көйнөгүнө кызыл
мончокту жараштырабы?
Же Кыздаркан кызыл мончоксуз эле
кызыл көйнөгүн жараштырабы?

139

Кыргыз десе, Чыңгыз дейбиз,
Чыңгыз десе, кыргыз дейбиз.
Кыргызды Чыңгыз дейбизби,
Чыңгызды кыргыз дейбизби?

140

Кыргыздар жымыңдаган жылдыздарды жактырат,
Жымыңдаган жылдыздар кыргыздарды шат кылат.

141

Кыялдын кыямы,
Кыяда турабы.
Кыямды⁸ Кыялбек,
Кыябын келтирип,
Кыздарга сунабы?

⁷Кызыл аяк – **маскапоздор** узун таяктан эки бут кылып баскан элдик цирк өнөрү

⁸Кыям – варенье

М

142

Май томкоргондор тойдо тойлошуп,
Тойдо тойлошкондор май томкорушуп,
Томкорулган майларын тойго коюшуп,
Тойго келгендер майга тоюшту.

143

Майдагы май жакшыбы,
Жайдагы май жакшыбы?
Майдагы май жакшы болсо,
Жайдагы май жакшы болбойбу,
Май майда да, жайда да жакшы болобу?

144

Макалчынын макалынын маанисин кара,
Маанисинде макалчынын акылы таза.
Акылы таза макалчынын макалы таза,
Макалы таза макалчынын акылын кара.

145

Мал баккандын оозу май,
Май жегендин баары май.
Майда майга барабыз,
Майга бир маарып алабыз.

146

Малабайдын малы семиз,
Танабайдын малы эгиз.
Малабайдын жаны тегиз,

Танабайдын тулпары сегиз.
Малабайдын шумкары сегиз,
Сегиз – тулпар, сегиз – шумкар,
Сегизи тең семиз.

147

Мергендин тергенин кара,
Терилген мергендин ууларын сана.
Терилген ууларын мерген,
Терисин береби сага,
Тең бөлүп береби мага?

148

Мергенчи мээлеген бир ак куу,
Мергенчи мээлебеген бир ак куу.
Мергенчи мээлебеген бир ак куу асманга кетти,
Мергенчи мээлеген ак куунун түбүнө мергенчи
жетти.

149

Мишанын минген аты күлүк беле,
Сашанын минген аты күлүк беле?
Сашанын аты Мишанын атынан күлүк дебе,
Мишанын аты Сашанын атынын күлүк дебе.
Мишанын аты Сашанын атынан күлүк эле,
Сашанын аты Мишанын атынан күлүк эле.

150

Мойпоңдошкон маймылдар,
Майкаңдашкан макулуктар.
Мойпоңдошуп, майкаңдашып,
Маймыл деген макулуктар,
Мага келет маңкаңдашып.

151

Мүйүздүү козунун колунун коозун кара,
Мүйүзсүз козунун колунун жоонун кара.
Мүйүздүү козунун колунун карасын кара,
Мүйүзсүз козунун колунун аласын кара.

Н

152

Нургүл да – гүл,
Гүл да – гүл.
Гүлназ да – гүл,
Гүл да – гүл.
Гүлназ күлдү Нургүлгө,
Нургүл күлдү Гүлназга.
Күндөй болсо Гүлназы,
Гүлдөй болду Нургүлү,
Бул экөөнүн кими гүл,
Бул экөөнүн кими Күн?

О

153

Обу жок Орунбайдын оолжуганын кара,
Орунбайдын обу жоктонуп оолжуганын сана.
Оолжуган Орунбай обужоктонуп,
Оодарылып атынын түшпөдүбү жана.

154

Оймокту оймокчу жеңем оймокчуга атайын жасаткан,
Оймокчу оймокчу жеңеме оймокту атайын жасаган.
Оймокчунун оймогу оймокчу жеңеме ойда жагыптыр,

Оймогун сындырып оймокчу жеңем
оймокчуга дагы бир барыптыр.

155

Оймокту ортого коймокмун,
Ортого оймокту коймокмун.
Оймокчу оймокту бербесе,
Кайсыл оймокту ортого коймокмун?

155

Ойногондор болдуңарбы,
Ойногондор болбодуңарбы?

156

Ойногондор ойнобогондорду ойлошобу,
Ойнобогондор ойногондорду ойлошобу?
Ойлошкондор ойногондорбу,
Ойлошкондор ойнобогондорбу?

157

Олобого⁹ жолобо,
Олобого жолосоң,
Оолжуп олобого тоёсуң,
Олобого жолобос болосуң.

158

Оо, оён – коён,
Коён болбой оён болуп,
Баскан жерди оё коюп,
Качкан жерди коё коюп,

⁹Олобо - өпкөгө сүт куюп бышырган улуттук тамак

Келатасың оён – коён,
Ишиң кандай коён – оён.

159

Ороңдогондор короңдогондорду коркутушабы,
Короңдогондор ороңдогондорду коркутушабы?

160

Ортодогу ордоңор толсун,
Ордоңор ортодо болсун,
Ордоңорду ортоңорго койсун.

161

Оштун ичи – бош,
Боштун иши – бош.
Бош Ошту бошотпогула,
Ошту бошко окшотпогула.

Ө

162

Өрмөктү көрмөккө Өмөр өзү келиптир,
Өмөрдүн өзүнө өрмөктү эч ким бербептир.

163

Өстөн бою өскөн тал,
Өскөн талдан тандап ал.
Өстөндө өскөн тал,
Өргөөгө өтө мыкты ал.

П

164

Пери кыз деп Айперини айт,
Айперини пери кыз деп айт.
Перинин кызы Айперидей бекен,
Айпери перинин кызындай экен.

165

Пияз менен помидор,
Боло калат шакарап.
Шакарапты көп жегин,
Жей бербегин шоколад.
Шоколаддан шакарап,
Пайдалуураак деп калат.

166

Пияз тонунан тоголоктонот,
Тоголоктонуп тонго пияз болот.
Пияздын тону тогуз болсо,
Тогуз даража суукта тоңот.

С

167

Саадатбектин саатынын тактыгынанбы,
Самыйбектин сагызгандай сактыгынанбы
Сай боюндагы сайраган сагызганды,
Секирип туруп серпип кетели.

168

Саамай чачтуу сары кыз
Саамал куйган дары кыз
Саамайың саамалга салынбайбы,
Саамалга саамайың малынбайбы?

169

Саамал кымыз алынды,
Сары май ага салынды.
Сааба менен сабалды,
Сары май саамалга таралды.

170

Сабагандар сабагандардан сабак алып,
Сабактын соңунан сабагандар да саабай калып.
Сабагандар сабагандардан кечирим
сурабайт беле,
Сабагандардын соңунан сабагандар барып.

171

Сабизчилер сабиздерин сатып,
Кызылчачылар кызылчаларын казып,
Сабизчилер сабиздеринин сомдорун,
Кызылчачылар кызылчаларынын болгонун,
Сабизчилер Сабибиллага санап беришти.
Кызылчачылар Кымбатгүлгө карматып келишти.

172

Сайгакка айгак чыгып,
Айгак сайрап чыгып.
Сайгак айдагандар,

Сайдан кайрыгандар,
Сайгаксыз самсып сабаалашты.

173

Сайдан чыккан Сайгүлүк,
Сапырылган жал-куйрук.
Сайгүлүк жолу – сан күндүк,
Сапары калды бир түндүк.

174

Самат саман самап,
Сыймат сымап самап,
Самат саман салды,
Сыймат сымап салбады,
Самат саманды салалды.
Сыймат сымапты салалбады.

175

Саматтын салаты,
Саргарат карачы.
Саргарган Саматтын салаты,
Сабизи көп окшойт чамасы.
Саматтын саргарган салаты,
Саргартып сабизден салыптыр баласы.

176

Санжырачы санжыра айтып саймедиресе,
Сагызган шакылыктап сайраса,
Санжырачы сагызганды шакылыктаба деди,
Сагызган санжырачынын урушканын сезбеди.

177

Сары ашкабак – каш-кабак,
Ашкабактай – наскабак.
Наскабак менен ашкабак,
Толуп турат аш табак.
Аш табакта – аш кабак,
Ачык турат – каш-кабак.

178

Сары музоо сарайда,
Саман дагы сарайда.
Сарайдагы саманды Сайра алат,
Сарайдагы сары музоого Майра барат,
Саманды сары музоого Кайрат салат.

179

Сасык үпүп,
Үпүп сасык,
Үпүп сасыксыңбы,
Сасык үпүпсүңбү?
Же сары мышыксыңбы,
Сасык мышыксыңбы?

180

Сашанын сары ити сабагына
Сашаны сагынып барат,
Сабагына Сашаны сагынып барган сары итин
Саша санаалуу карайт.

181

Сегиз кулактуу казан болобу,
Сегиз кулактуу казан болсо,
Сексен сегиз чакага толобу?

182

Сегизге чыккан серкенин семирсенин кара,
Семирген серкенин семиздигин ая.
Семиз серке сереңдеп секирип,
Секиден учуп өлбөсө ай-а.

183

Семиз серкени соёлу,
Семирбеген серкени согумга коёлу,
Же серкени семиртсек болобу?

184

Сологой сол колу менен соксо,
Сомодой солкулдаган жигитти жыкса,
Сол колдуу сологой сомодой го,
Созулган ушул жигит сологой го.

185

Суктангандардын суктангандарына суктанбай,
Суктанбагандардын суктанбаганына суктан.
Суктанбагандардын суктанбаганына суктансаң,
Суктангандар суктангандарын суутар.

186

Сулайман-Тоо – сулуу тоо,
Сулуу тообуз – улуу тоо.

Улуу тообуз – сулуу тоо,
Сулуу тоонун улуулугу бар,
Улуу тоонун сулуулугу бар.

187

Сур эчки – бир эчкиби,
Сур эчки – миң эчкиби?
Сур эчки миң эчкиге баш ийеби,
Миң эчки Сур эчкиге баш ийеби?
Бир эчки миң эчкиге келеби,
Миң эчки бир эчкиге келбейби?

188

Сүйлөөчүлөр сүйлөшпөй,
Үндөөчүлөр үндөшпөй,
Сүйлөөчүлөр менен үндөөчүлөрдү,
Сүрүп салды сүйлөбөөчүлөр.
Үркүтүштү үндөбөөчүлөр.

189

Сүттү төкпөй сүзмө кыл,
Сүзмөнү сүзүп курут кыл.
Сүзмөсүнүн сүтү таза,
Таза сүттүн курутун кара,
Сүттөн, сүзмөдөн сүзүлгөн курут сага.

Т

190

Тай айдарыбыз – Айдар,
Таянарыбыз – Айдар.
Айдар тай айдар деп турабыз,
Айдар таянарыбыз тай айдабаса,
Тай айдаганга кимди айдаганы турабыз.

191

Тай-тай, тайтайла,
Тайтайласаң таякеңе тай берер.
Тай-тай, тайтайла,
Тайтайласаң таятаңа тай берер.
Тай-тай, тайтайла,
Тайтайлабасаң таякеңе тай бербер.
Тай-тай, тайтайла,
Тайтайлабасаң таятаңа тай бербер.

192

Тайгалангандар тайгalandыбы,
Тайгаланбагандар тайгalandыбы?
Тайгаланбагандар да, тайгалангандар да,
Тайгalandыбы, тайгаланбадыбы?

193

Талаадагы таруунун,
Тазасынан терели.
Тарууну талкандыкка берели.
Тарууну талаага себели,
Тарууну тазалап берели.

194

Талааларда таш көппү,
Таш ташыган Ташбай көптү.
Ташын талаадан ташыбай ушу,
Ташбайдыкы өттү.

195

Тараза – терезеде,
Терезеде – тараза.
Таразанын таштары,
Терезенин баштарында.
Терезенин баштарында,
Таразанын баштары да.

196

Таранчыны саманчы тааныбайбы,
Саманчы таранчыны тааныса,
Саманды чачкан таранчыны айдабайбы?

197

Таш ташыткан Таштан,
Таш ташыдык алыштан.
Таштан ташыткан таштан,
Таш үй салат кайра баштан.

198

Ташбака таарынып,
Таштарды аттап,
Бет алдын беттеп,
Бегишти кектеп,
Бемишти жектеп,
Безип кетти.

199

Таштабадыңарбы баштаганыңарды,
Баштабадыңарбы таштаганыңарды.
Таштасаңар баштаганыңарды,
Таштадыңарбы баштабаганыңарды?

200

Таягың каякта,
Таягың Саякта.
Саяк каякта,
Саяк теякта.

201

Тентек сууда тегирмен турат,
Тегирменчи тегирменге тентек сууну бурат.
Тентек суу параны бурайт,
Тегирмен таш буудайды урат.
Тегирмен таштан ун болуп чуурат,
Тегирменчи тегирменин туурайт.

202

Тогуз томолонуп тоңкулдак,
Тоңкулдап, тоңкулдап,
Тоңкулдаганынан токойду тозутуп,
Токтобой тоңкулдай берди жырғап.

203

Тогузунчулар тоголок топту тебишти,
Сегизинчилер секирүүгө келишти.
Ордону онунчуларга беришти,
Секирүүгө келген сегизинчилер,
Тоголок топту, же ордону беришсе экен дешти.

204

Той да болот, тойдун эртеси да болот,
Тойдо тойбогондор тойдун эртеси да тойбойт,
Тойдун эртеси да тойбогондор тойлогонун койбойт.

205

Тойгон коён койкоңдогонун коёбу,
Койкоңдогон коён тойгонун ойлойбу,
Тойгон коёнду Тойгонбай тойго сойгонбу?

206

Тойдогулар тойдуңарбы,
Тойдогулар тойбодуңарбы?

207

Токтордун тооктору токтойбу,
Токтобогон тоокторун Токтор жоктойбу?

208

Томолонбогондор томолонгондорду токтотушту,
Томолонгондор томолонбогондорду токтотушпады.

209

Тончондор тоңбой,
Тоңгонун койбой,
Тоңсо да Тоңдо,
Тобуна тойбой,
Токто десек болбой,
Токтобой тобун тебишти.

210

Тоңдун Тосорунан,
Табылдынын тосорунан,
Тоңдуктар тосушту.
Тосорлуктарды кошушту,
Топтолуп тосуп отурушту,
Тосулгандар тосорлуктардын тамагына тоюшту.

211

Тоодо койлор оттойт,
Койлор ойдо оттойт.
Тоодогу ой койлорго от,
Койлор тоодогу ойлорго качат,
Тоодогу ойлорго койлор шашат.

212

Тоодон ары зоо кетет,
Зоого чейин тоо жетет.
Тоону зоолор айланып кетет,
Зоонун зору асманга жетет.

213

Тоодон түшүп таш кулап,
Томурайды кашкулак.
Тамаша кылды жаш улак,
Тайралаңдады башка улак.

214

Тоокто томого болорбу,
Томогосуз тоок тоок конокко конорбу?

215

Тоонун тегизи болобу,
Түлкүнүн семизи болобу?
Төөнүн эгизи болобу,
Табылгынын сүтү болобу,
Таранчынын күчү болобу?

216

Тоос кушпу, тоок кушпу,
Тоос коозбу, тоок коозбу?
Куш кооз болобу,
Кооз куш болобу?

217

Топ тебелиби,
Таш терелиби,
Ташты терип топ тебели.
Топту терип таш тебелиби,
Таш тербей топ тебели,
Топ теппей таш терели.

218

Топ тогологунан томолонот,
Томолонбосо топтун алгылачы тогологунан.
Тогологу жогунан томолонбогонунан алыпсыз,
Томологу жок базарга баарыбыз толук барыппыз.

219

Топоз мамалагын сүйөт,
Мамалагы «мамам» деп күлөт.

Мамалагы маңдайында жүрөт,
«Мамасы» мыйыгынан күлөт.

220

Топоздор тоонун тоңунда тозбой жүрөт,
Тозбогон тоңдогу топоздор токтуну сүзөт.

221

Тотунун токтусуна,
Кокунун козусуна,
Чеберенин чебичине,
Улардын улагына,
Кыштынын быштысына,
Коконун кочкоруна,
Соконун соолугуна,
Койчунун колу тийбейт,
Кишилер муну билбейт.

222

Төкөлдөштө төрөлгөн Төлөгөндүн
жөлөкпулу төлөнбөгөн,
Төлөгөндүн Көлөгөндө төрөлгөн
чүрпөсүнүн жөлөкпулу төлөнгөн.

223

Төө өркөчүн өгөйлөбөйт,
Төө өркөчүн өгөйлөсө,
Өгөйлөнгөн төө өркөчү өгөйлөнүп,
Өксүп-өксүп төөгө өкүрмөк беле?

224

Төөлөр төөчүлөрдү тоготпой,
Төөчүлөр төөлөргө жолошпой,
Төөлөр төбөгө минди колоктой,
Төөчүлөрдүн төбөсү томпойду томуктай.

225

Төөлөрдү жөөлөр жөөлөшөт,
Жөөлөрдү төөлөр жөөлөшөт.
Жөөлөгөндөр төөлөрбү,
Жөөлөгөндөр жөөлөрбү?

226

Төрдөгү төшөк төрөнүкүбү,
Төрө төрдөгү төшөктүкүбү?

227

Төрөкулдун төөсүнүн төбөсүндө агы бар,
Төрөкулдун өзүнүн төбөсүндө калы бар.

228

Тулпарды туяк сактайт дешсе,
Тулпар туякты сактайбы,
Туяк тулпарды сактайбы?
Тулпардан туяк сакталабы,
Туяктан тулпар сакталабы?

229

Тулпарын темингенде
Телибайдын тебетейи тегеренип,

Тегеренген Телибайдын тебетейи тебеленип,
Тебеленген Телибайдын тебетейи тоголонуп,
Телибайдын тулпарынын туягында калды конуп.

230

Турабайдын турнабайы тунук алабы,
Дүрсүнбайдын дүрбүсү тунук карайбы,
Тунуктун телевизору тунук алабы,
Же Турабайдын турнабайы,
Дүрсүнбайдын дүрбүсү,
Тунуктун телевизору,
Баары эле жарабайбы?

231

Түмөнбайдын түмөндөгөн төрт түлүгү түгөнөбү,
Түгөнбөгөн Түмөнбайдын төрт түлүгү же дагы да
түгөлдөнөбү?

232

Түндүктү түрдүк,
Түрүлгөн түндүктөн,
Түшкөн күндү кармадык.
Түрүлгөн түндүктөн түшкөн күндү кармадык деп,
Калыптырбыз түндүктөн түшкөн күнгө алданып.

233

Түр калемдин түстөрүн кара,
Түстүү калемдин түрлөрүн сана.
Түрдүү калем – түстүү калем,
Түстүү калем – түрдүү калем,
Түрдүү түстүү калем берем,
Түрдүү түссүз калем дебең.

234

Түрк атанын балдары түпкүлүгүбүз бирдей,
Түпкүлүгүбүз бирдей түрк атанын балдары
Түпкүлүгүбүздү билбей,
Түрк атанын балдары түртүшүп ийебиз,
Түпкү атабыз түрк атадай тартылышып жүрбөй.

235

Тып-тып баскан тыйынчычкан,
Жерге барды тыйын чыккан.
Тыйын чыккан жерде тыйынчычкан,
Тамашага батты тыйындардан.

236

Тырылдаган тырактир,
Тырылдап, тырылдап,
Тоодон тике кулаптыр.
Тоодон тике кулаган,
Тырылдаган тырактирди,
Тырактирчи кайра жаңы кураптыр.

У

237

Узарган күндүн түнү кыскараар,
Узарган түндүн күнү кыскараар.
Күнү кыскарбаса түнү узараар,
Түнү кыскарбаса күнү узараар.
Узак түндүн кыска күнү болот,
Кыска күндүн узак түнү болоор.

238

Узунсарынын учугу узаргандан узарды да,
Учугу узарган узун сары уйларды кырабы?
Узунсары учугун узартып-узартып,
Узун уртатпай уйларыбыз тынабы?

239

Улакчы улакка келатып,
Тузакчынын тузагын сулатып,
Узактын улагын бир атып,
Тузакчынын тузагын төлөбөй,
Узактын улагын төлөдү.
Анан улакчы кайра улакка жөнөдү.

240

Улоолорду улап минип улуу тоого чыгалыбы,
Улуу тоодон сулуу болуп суугуна чыдайлыбы?
Улуу тоонун уулдаган суугуна чыдабасак,
Сулуу тоонун улуулугун урматтабай ыйлайлыбы?

241

Упуштун буту узун,
Кукуштун колу узун,
Колу узун Кукуш менен,
Буту узун Упуш,
Улак тартышып,
Упуштун колу ооруду,
Кукуштун буту созулду.

242

Урушта кууш керек,
Куубасаң уруш эмес.

Куубасаң урушта утпайсың,
Урушта куубасаң жыкпайсың.
Жыкпасаң урушта утпайсың,
Урушта утпасаң, ыйлайсың, сыктайсың.

243

Уукка туурдук бекитилеби,
Туурдукка уук бекитилеби?
Уукка туурдук бекилбесе,
Туурдукту керегеге келиштиреби?

Ү

244

Үзөңгүдөн бут тайганда үзүлүп түштү,
Үзүлүп түшкөн үзөңгүдөн бут тая түштү.
Үмүт жеңем үзүлүп түшкөн үзөңгүнү кадап берди,
Үзүлүп түшкөн үзөңгүнү мен болсо кармап бердим.

245

Үзүгү түзүк болдубу,
Үзүгү уукка түз кондубу?
Үзүктү уукка кондура албаган,
Үй тикпес ушулар шордуубу?

246

Үзүк күзгү жүндөн болот,
Күзгү жүндү үзүп-үзүп кийиз кылып,
Кийизди кийгизип үзүк дешип,
Үзүктү түзүктөп боз үйдү шөкөттөп коёт.

247

Үйдөн уйду уурдады,
Уйду үйдөн уурдады.
Уй үйдө беле,
Үйдө уй беле,
Ууру үйдөнбү,
Үй күйгөнбү,
Ууру Чүйдөнбү?

248

Үймөлөктөшкөн жөжөлөрдү,
Үймөлөктөшпөгөн жөжөлөр,
Үшүн алып үркүттү.

249

Үйүнүн бүтүшүн күтүп,
Үч күчүк үшүп,
Калышты үнү бүтүп.
Күлүштү аларга үпүп.

250

Үкүнүн баласы бар дейт,
Баласынын карасы бар дейт.
Үкүнүн баласынын аласы бар дейт,
Аласынын чаласы бар дейт.

251

Үрүп чыккан итине Үпүш үтүрөңдөдү,
Үтүрөңдөгөн Үпүшкө үрүп чыккан
ити кетириңдеди.

252

Үшүгөн уйдун үстүндөгү үртүгү,
Ушул үй үшүгөн уйдун үйүбү?
Үшүгөн уйдун ушул үйүндө,
Үртүктү үтүктөр үтүгү турчуубу?

Ч

253

Чайкорлор чайканачыдан чай сурашса,
Чайканачы чайын чайкорлорго сунбай,
Чайнектин чамасын чайкап жуубай,
Чайкорлорду чайканадан чыгарды куубай.

254

Чакалай чыккандар чакалашып,
Чакалашкандар жакалашып.
Жакалашкандар жекелешип,
Чакалашкандар чекелешип,
Четке чыкты чакаларын келелешип.

255

Чалгычы чал чалапчыны чакырды,
Чалапчы чал «чалап ал» деп бакырды.
Чалгычы чал чалапчы чалдын чалабынын
чала оозун ачаарда,
«Чайкабайсыңбы» деп чалапчы чал чалгычы
чалды катырды.

256

Чаңгент-Сайда чаң жатат,
Чаңгентбек чаңды чаңдатат.
Чаңгентбекке чаңды чаңданткан жагат.

257

Чебиренин чеберелери чогулуп келишти,
Чебиренин чеберелери чогултуп беришти.
Чебиренин чачпактарын чеберелери ченебей
чоюшту.

258

Чий чиенин жанында,
Чийнени чегип чимирилтип,
Чийди, чиени чийнелеп келгиле.

259

Чийинден чыкпай чимирилген чиркейдин
чакканын кара,
Чыканактагы чиркейдин шимирип
чакканын сана.

260

Чийнечилерге Өмүрбектикиндеги,
Ийнечилер Өмарбектикиндеги,
Чийнелерин ийнелөөгө чыгынып чыгышты.

261

Чоң атамдын беш ириги багылууда,
Чоң энемдин беш ийиги чамынууда.
Ирик болбосо ийик болбойт,
Ийик болбосо кийит болобу?

262

Чоронун колу чор,
Ороздун оозу зор,
Экөөнүн колунда тор.
Оозу зордун, колу чордун тору жоголду,
Колу чордун, оозу зордун жолу торолду.

263

Чөлдө чөөнү көрдүк,
Чөөдөн чочуган чомдуу төөнү көрдүк.
Чомдуу төөнү чочуткан чөөдөн бөлдүк.

264

Чөптүн көгү,
Чөндөлөйдүн көбү.
Чөндөлөйдүн көбүнөн чөптүн көгү күбүлдү,
Чөптүн көгүнө чөндөлөйдүн көбү сүйүндү.

265

Чымчып чөптү чымчыкка сундум,
Чыныда сууну чымчыкка сунуп турдум.
Чымчылаганга чымчык чыйпылдап,
Чыйпылдаган чымчык чыныда сууну булгап.
Суу ичпеген чымчыктын чыйылдашы кургак,
Чыт курсактар четте турат чымчыктын
чыйпылдашын туурап.

266

Чырак сынат,
Чынар турат.
Турат улакты урат,
Улак чыракты сындырат.

267

Чыт тыштуу эски ичик,
Чыт тыштуу эки ичик.
Быт-чыттуу эски ичик,
Болбойт эми бир да ичик.

Ш

268

Шааркан шаардан келип,
Шаардын базарлыгын берип,
Шаңкылдап шарактап кетти.
Шаардын шааниси Шааркандан жетти,
Шаңкылдаган ушул Шааркан көптү.

269

Шакылыктаган сагызгандын
шакылыктаганы жаман,
Шакылыктап, шакылыктап
шайды оодарбасын анан.

270

Шар суунун шапатасы салкын,
Шапатасы салкын шар суунун,
Шуулдагы шумдук.
Шуулдагы шумдук шар суунун,
Шапатасы салкын.

271

Шарапаттын шарапатынан,
Шараптын шарапатынан,

Марапаттын шарапатынан,
Шарапаттын, Шараптын, Марапаттын аталары,
Шараптарын токтотушту.

272

Шаркыратмадагы шаракташкан шаардыктар,
Шаркыратмадагы шаракташпаган шаардыктар,
Шаракташып, шаракташып
шаркыратмадан шаңдуу тарашты.

273

Шаркырап агат шаркыратма,
Шаркырагыңды шаркыратпа.
Шаркырагыңды шаркыратсаң,
Шарылдагыңды жаркыратпа.

274

Шириним, шириним, шириним дейт апасы кызына,
Ширини шириндикти шимирип жейт кызыга.

275

Шородон шорулдатып Шоробай,
Шорулдаткан шоросун карабай.
Шорочунун шорун катырды баладай,
Шорочуну Шоробай чоң киши деп санабай.

276

Шөкүлөчөн кыз шөкүлөсүн шөмтүрөтпөй,
Шөкүлөсүнүн шаанисин төгүп-төкпөй.
Шөкөттөп шөкүлөсүн кийбейт беле,
Шөкүлөсүз кыз шөкүлө баркын билмек беле?

277

Шыбакчы шыбак оробу,
Орулган шыбакты шыбакчы шыпка шыкап коёбу?

278

Шыбакчы ылайын чылабай,
Шыбакчы шыбагын шыбабай.
Шыбачу шыбагы шыбалбай,
Шыбакчы шашылат жеталбай. Ы

279

Ырдагандар ыр тандагандарды тандашты,
Ыр тандагандар ырдагандарды тыңдашты.

280

Ырыбыз – ырымыбыз,
Ырымыбыз – чыгымыбыз.
Чыгымсыз ырым болбойт,
Ырымды ырдап колдойт.

281

Ырыстуу ырысына ыраазы болуп,
Ырыскул ызасын ыйына коюп.
Ызаланган Ысыкул менен ырыстуу Ырыстуу,
Ынтымакка келишти ымалалаш болуп.

282

Ысык-Көлдүктөр ысып-ысып көлгө түштү,
Көлгө түшкөндөр Ысык-Көлгө көнө түштү.
Көнө түшкөнгө ысык-көлдүктөргө көлү керек,
Көлгө дагы көнө түшкөн ысык-көлдүктөр келет.

283

Ысык-Көлдүн суусу ысык бекен,
Ысык-Көлдүн суусу тузсуз бекен?
Ысык суусу тузсуз бекен,
Тузсуз суусу ысык бекен?
Көлдүн суусун туздуу дешет,
Туздуу суусу ысык дешет.

284

Ышкырык менен ышкырба,
Ышкырып Ырсаалыны бук кылба.
Ырсаалы ырын ырдап алсын,
Ышкырыгыңды Ырсаалыга уктурба.

Э

285

Эжигей жеген тээжик эй,
Эжигей жебей бээге кел.
Эжигейди жебей кел,
«Эжигей жеймин» дебей кел.

286

Эзип айтсаң эчен кур,
Ээ бербеген Эсентур.
Ээликкенде эчен кур,
Ээрчип алган Эсентур.
Ээрчитпедим эчен кур,
Эрегишкен эчен жыл,
Эбелектей Эсен бул?
Эми канттиң эсиң жый,
Эстен кетпей эсен тур.

287

Эй, эй, Алагуш,
Алайга барсаң,
Айылчыдан,
Ала кушту,
Ала түш.

288

Экөөнү соёлу,
Экөөлөп тоёлу.
Экөөнө тойбосок,
Экөөнү койбосок,
Тойбосок да, тойсок да,
Койсок да, койбосок да,
Экинчи мындайды жоёлук.

289

Элдиярдыкында эл даяр,
Эл даяр болсо да эч келбеди Элдияр.

290

Элик келип,
Эчки тебип,
Эликти чебич жерип,
Эчкичи жемин берип.
Элик, эчки, чебич, эчкичи,
Эбирешти ээрчишип кетип.

291

Эне-Сайда ээн сай бар,
Ээн сайда Эне-Сай бар.

Эне-Сай ээн сайдан агат,
Эне-Сай ээн сайга барат.

292

Эркинбектин эрки бек,
Эрки бош дейт Жаркынбек.
Жаркынбектин эрки жок.
Эрки бар дейт Эркинбек.

293

Эсенди көрүп Аман:
- Жүрөсүңбү, - деди, - эсен?
Аманды көрүп айтты Эсен:
- Амансыңбы, - деги сен?

294

Эсенбайдан эчен бай көптүр,
Эчен байды карабай Эсенбай көптү.
Эчен бай турса да ушул Эсенбайдыкы өттү.

295

Эски эчкини эки эчки эңшерип кетти,
Эки эчки эски эчкинин түбүнө жетти.
Эки эчкиден эски эчкинин мүйүзү омкорулуп кетти.

296

Эчки талдан экини ал,
Турпан талдан төрттү сал.
Түндүкчүлөр түндүгүн түптөгүчө,
Ууктарды учтай кал.

297

Эшикке чыксаң эчки тебет,
Эчкини энем жеңет.
Эчки энеме келет,
Энеме эчки сүтүн берет.

298

Ээр жээрденики,
Жээрде жезденики.
Жезде жээниникинде,
Ээрди жездесиз бербейм деди.

299

Ээрчигендер ээрчибегендерди ээрчибедиңер деп,
Ээрчибегендер ээрчигендерди ээрчидиңер деп,
Ээрчигендер менен ээрчибегендер айтышты кеп.
Же эми ээрчибегендер ээрчигендерди жеңет,
Же ээрчигендер ээрчибегендерди жеңет.

300

Ээси келсе бээсин бергиле,
Бээси келсе ээси келсин.
Ээси менен бээси бирге келсин,
Бээси менен ээси бирге кетсин.
Бээсинин ээси жок,
Ээсинин бээси жок.

МАЗМУНУ

1. Үч жүз жаңылмач.....
2. А.....
3. Б.....
3. Г.....
4. Д.....
5. Ж.....
6. К.....
7. М.....
8. Н.....
9. О.....
10. Ө.....
11. П.....
12. С.....
13. Т.....
14. У.....
15. Ү.....
16. Ұ.....
17. Ш.....
18. Ы.....
19. Э.....

Адабий-көркөм басылма

Муратов Абдыкерим

Үч жүз жаңылмач

(балдар үчүн)

Редактору Бурулкан Кыдырбаева
Компьютерде калыпка салган Вера Бримкулова
Корректор Мария Салайдин кызы

Басууга 1914-жылдын 1-декабрында кол коюлду.
Ченеми 60 X 84/16 Нускасы 300 даана. Көлөмү
ЖЧК “Айатта” басылды. Бишкек ш., Ташкен көчөсү – 60